

A HADTÖRTÉNELMI INTÉZET LEVÉLTÁRA.

Hetés Tibor

A Hadtörténelmi Közlemények jelenlegi számában alkalom nyílik, hogy ismertessük a Hadtörténelmi Intézet Levéltárának állapotát, a levéltárban folyó munka néhány, — igen széles köröket érdeklő — részletét.

A felszabadulás előtt eléggé közismert volt a Hadtörténelmi Levéltár kiadványai közül az évenként, vagy ritkábban megjelenő „Evkönyv“. A történettudomány munkásai ezekből értesültek, hogy milyen levéltári anyaggal, katonai iratokkal rendelkezik a Hadtörténelmi Levéltár. A közlésnek ez a formája ma már elavult és nem szolgálhatja az igen nagyfokú érdeklődést. Az új út még járatlan. Első lépésként némi áttekintést nyerhet a történetkutató a jelen tanulmányból, de nem várhat részletes és minden vonatkozásban konkrét útmutatót. Ha ezt az áttekintést követi a levéltári alapeletrák¹ közzététele, úgy e kettő együttvéve eléri célját.

*

Ma már ugyan nem sorolható a legújabban felállított magyarországi levéltárakhoz a Hadtörténelmi Intézet Levéltára, de most sem tartozik az évszázados multtal rendelkezők közé. Alig 36 éve alakult, hogy gyűjtője legyen a magyar történelem hadtörténelmi vonatkozású írásos emlékeinek. Nem évszázadokra visszanyúló történelmi események szolgáltattak alapot megalakulásához, hanem az első világháború.

A 400 éves Habsburg-uralom elnyomorította teljesen azt a gondolatot, hogy a hadtörténelem írásos emlékeit magyar földön összegyűjtsék. Ehhez járult az a körülmény, hogy a négyszázéves elnyomás alatt a hadügy csak akkor volt magyar hadügy, amikor nemzeti szabadságharcaink alkalmával a magyar nép legjobbjai vették kezükbe hazánk sorsának irányítását. Hadtörténelmünk korai írásos emlékei így részben az Országos Levéltárban gyűltek össze, míg más részük, a későbbi századok és az Osztrák-Magyar Monarchia idejének katonai dokumentumai

¹ Alapeletrák = levéltári segédeszköz. Tartalmazza az anyagra vonatkozó legfontosabb adatokat. (Raktári hely, évkör, tárgy, az anyag nyelve, mennyisége, irattári rendszere, kutatási lehetőség.)

Bécsbe vándoroltak. A bécsi Kriegsarchiv² kincsebányája lett a magyar hadtörténelem emlékeinek, a magyar hadtörténetírásnak.

1918-ban levéltárunk a Honvédelmi Minisztérium 1/a osztályaként kezdte meg működését, de ekkor még nem töltötte be egy levéltár valamennyi feladatát. A honvéd és a magyar királyi népfelkelő seregestek harcéri iratainak másolását végezték. Az eredeti iratok Bécsbe kerültek, a másolatokat megőrizték. A polgári demokratikus forradalom győzelme után, de főként a Magyar Tanácsköztársaság idején egyre inkább előtérbe került a levéltár megszervezésének fontossága. 1918 novemberében megkezdődött a levéltár szervezetének kialakítása és az 1919 április 8-án kiadott Hadügyi Népbiztossági rendelettel³ megkezdte működését a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum. Pontosan meghatározták feladatkörét. Legfontosabb munkaterületének az iratok begyűjtését és őrzését jelölték meg. Ez a munka minden levéltár alapvető fontosságú feladata. A feldolgozó munka azonban, — érthető okokból — nem indulhatott már meg. Bekövetkezett a proletárdiktatúra bukása, amely 25 évre lehetetlenné tette, hogy a Hadtörténelmi Levéltár a megkezdett helyes úton haladjon.

Horthyék — ha nem is hamar — felismerték, hogy a Hadtörténelmi Levéltár elősegítheti reakciós, sovinszta és revizionista céljaikat. Mind-ezen nézetek hangoztatásának egyik legalkalmasabb eszköze az első világháború feldolgozása volt. 1944-ig e munka alkotta a levéltári, de még a hadtörténetírói munka gerincét is. Az első világháború iratainak feldolgozására hatalmas energiát fordítottak. Igyekeztek megszerezni a háborúban résztvevő alakulatok hadműveleti, harcászati okmányait és Bécsben tovább folytatták az iratok másolását is. Ezzel egyidőben azonban a felesleges, adminisztratív munkáknak egész tömegét végezték el és háttérbe szorult a megelőző korok levéltári anyagának feldolgozása.

A Levéltár további fejlesztésének elvi alapját az első világháborút követő békeszerződés aláírása adta meg. Ez, többek között meghatározta, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával milyen magyar vonatkozású iratok illetik meg Magyarországot.⁴ A Levéltár előtt tehát az a feladat állt, hogy összegyűjtse a Hadtörténelmi Levéltár alapanyagát. Ezt inkább kevesebb, mint több sikerrel oldotta meg, de mégiscsak

² Kriegsarchiv = Osztrák Hadilevéltár. Az Udvari Haditanács — 1711-ben alapított levéltárából — fejlődött ki. A 18–19. század fordulóján az Udvari Haditanács levéltára azonban már nem tudott eleget tenni a megnövekedett követelményeknek. Felmerült egy különálló Hadilevéltár alapításának gondolata. 1801 március 23-án létrejött a Hadilevéltár, melyet a Főszállásmesteri Hivatalnak rendelték alá. Feladata az iratanyag gyűjtése, rendezése és hadtörténelmi munkák kiadása volt. Több szerzetesen ment keresztül. Jelenleg is működik.

³ H. I. L. Magyar Tanácsköztársaság iratai, 12. fasc. (Hünb. 638/lt.—1919. szám.)

⁴ 1927-ben a baden-badeni levéltári egyezményben pontosan körülírták, hogy az utódállamok — így Magyarország is — milyen levéltári anyagra tarthatnak igényt.

gyűltek a magyar hadtörténelem dokumentumai. Felhalmozódott az első világháborúra vonatkozó katonai iratok nagy tömege, valamint az eléggé közismert General Kommando⁵ levéltára. Lassan szivárogtak Bécsből a magyar történelem más korszakainak iratai is.

Igy alakulhatott ki a Levéltár tulajdonképpen két nagy csoportja: I. Az új levéltár (1914—1918), és a II. Régi levéltár (a világháborút megelőző korszak iratai).⁶ Az egyre szaporodó iratanyag a második világháborúig elérte a cca. 18—19.000 csomót. A teljes rendezettség képét azonban sohasem mutatta a levéltár.

A második világháború eléggé megrongálta és meg is csonkította levéltárunk anyagát, az ezt követő költöztetés pedig teljesen szétzilálta a még megmaradt rendet is. Ilyen körülmények között várta további sorát egész levéltárunk.

A felszabadulást követő hosszú évek nem hoztak olyan változást a Levéltár életében, amelyek biztosították volna a szakszerű működést. Az államapparátusból, a hadsereg tényleges állományából kikerült — levéltári ismeretekkel nem rendelkező emberek — itt folytatták munkájukat. Még nem közismert az a romboló munka, amelyet az adott keretek között végeztek, de számottevő kárt okoztak az iratok — főként a második világháborús iratok — zúzdába küldésével. Végeredményben hosszú évekre visszavetették a Hadtörténelmi Levéltár fejlődését a nem megfelelően szervezett levéltári munkával.

Igy történhetett meg, hogy 1951—1952-ig a Levéltár fejlesztésének első lépése, a szétzilált anyagok alapvető rendjének megteremtése, nem folyt kellő mértékben és szakértelemmel. Részben ennek tudható be, hogy a jelenlegi állapot még mindig kívánnivalót hagy maga után, hogy sok alapvető fontosságú feladatot kell még elvégezni. A legutóbbi évek, főként szakmai tekintetben hoztak változást. Fellendült a munka és az eltelt két év eredményei biztositják, hogy a következő két évben elérjük

⁵ General Kommando = Főhadparancsnokság. Mária Terézia uralkodásának kezdetén, 1740-ben szervezték meg. Territoriális katonai hatóság, Magyarország legfőbb helyi katonai parancsnokságaként működött. Elsősorban az Udvari Haditanács rendeleteit hajtotta végre, közigazgatási és gazdasági feladatai révén a Habsburg gyarmatosítás eszköze volt. Minthogy Magyarország államterülete hat közigazgatási egységre oszlott, ennek megfelelően épült fel — többszöri változással — a General Kommando szervezete is.

⁶ A Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum-nak a kizárólag levéltári ügyekkel foglalkozó része 1924-ben a következőképpen alakult:

- I. csoport:
1. osztály (iratok átvétele, hadműveleti iratok rendezése, felvilágosítás).
  2. osztály (hadműveleti iratok kivételével a többi világháborús anyag rendezése).
  3. osztály (hadrendek kezelése, feldolgozása).
  4. osztály (kitüntetési okmányok feldolgozása).
- II. csoport:
1. iratcsoport: IV. hadtest irattára.
  2. iratcsoport: magánosoktól érkezett 106 csomó feldolgozása.
  3. iratcsoport: az előző két csoportba nem tartozó valamennyi irat feldolgozása.

a rendezettség oly fokát, amely minden irányú kutatást, az elmélyültebb levéltári tudományos munkát lehetővé teszi.

*

A Levéltár jelenleg a Hadtörténelmi Intézet keretei között működik.⁷ A felszabadulás után megindult a levéltári anyagok további beszállítása; lényegében a Horthy-kor különböző parancsnokságainak és egyéb katonai jellegű iratainak összegyűjtéséről volt szó. Előljáróban azonban meg kell jegyezni, hogy sem e korszak, sem a második világháborúra vonatkozó iratok nem teljeseek, sőt nagyobb részük megsemmisült.

Ma összesen mintegy 23.000 csomónyi iratot őrzünk.⁸ Ezeknek túlnyomó többsége, mint az eddigi fejtegetésből is kiderül, a 19—20. század katonai jellegű iratanyagából kerül ki. Legkorábbi forrásunk 1441-ből származik, amely I. Ulászló oklevele, a közte és Erzsébet királynő közötti konfliktus rendezése ügyében.

Ahogy telnek a századok, úgy bővül a korra vonatkozó iratok, levelek, oklevelek száma. Levéltárunkban, a 15—17. századból még nincsenek szervesen összefüggő anyagok. A 18. század ezt is meghozza, de sajnos egyetlen századról sem mondhatjuk el, hogy őrizzük valamennyi, vagy megközelítően teljes katonai jellegű iratanyagát.

Levéltárunk jelenlegi összetétele, a benne található egész iratanyagot figyelembevéve, ma már nem osztható egyszerűen új és régi levéltárra. Semmitmondóvá vált ez a meghatározás és nem mutat rá, hogy lényegében miből is áll a Hadtörténelmi Intézet Levéltára. A található — levéltári anyagot létrehozó — szervek funkcióit és sajátosságait figyelembevéve, valamennyi kisebb vagy nagyobb levéltár⁹ a következő 7 csoportba sorolható:

1. Katonai központi hatóságok és magasabb parancsnokságok levéltárai.
2. General Kommandó levéltára.
3. Katonai parancsnokságok (alakulatok, csapattestek) levéltárai.
4. Katonai bíróságok levéltárai.
5. Katonai intézetek, iskolák, intézmények, hatóságok levéltárai.
6. Gyűjtemények¹⁰ és családi levéltárak.
7. Kéziratok, újságok, nyomtatványok.

⁷ A Hadtörténelmi Levéltár 1945-ig az Országos Levéltár bécsikaputéri épületében volt elhelyezve, 1945-ben költözött jelenlegi helyére.

⁸ Ha 23.000 csomót egymás mellé egy sorban fektetnénk le, akkor az kb. 7,5 km hosszúságban húzódnék.

⁹ Levéltárnak nevezzük nemcsak az iratok megőrzésére szolgáló intézményt, hanem az egyes hivatali vagy katonai szervek működése során keletkezett és a folyó ügyvitelben már feleslegessé vált összetartozó iratokat is.

¹⁰ Gyűjteménynek nevezzük valamely hatóság, szerv, család vagy valamely személy birtokában lévő és nem hivatali működésből keletkezett különböző vonatkozású iratokat, amelyek között szerves összefüggés nincs. A gyűjtemény vonatkozhat egy adott korra is.

Ezen csoportosításon belül időrendben következnek az egyes szervek állagai.

Elsőnek említjük a központi hatóságok levéltárai közül a Hadügy-, illetve Honvédelmi Minisztérium levéltárát. 1867-tel kezdődő iratai 4779 csomót kitevő anyagot ölelnek fel. Mivel a magyar hadügy legfelső fóruma, anyagában megtaláljuk az összes hivatalos rendeleteket, a felterjesztett jelentéseket, az egész magyar hadügy szervezetére vonatkozó adatokat. Az anyag kutatható állapotban van, évek és ügyosztályok szerint rendezett. Tulajdonképpen 4 részre tagolódik: 1867—1918 október 31, 1918 november 1—1919 március 21, 1919 március 21—1919 augusztus 3 és végül 1919 augusztus 4—1945. Mint látjuk, a magyar történelem fontos eseményei hoznak változást működésében. Ezt az anyagot ki kell egészíteni az 1919 májusában megalakult és szintén idetartozó, szegedi ellenforradalmi Minisztérium irataival.

Néhány érdekes, és esetenként az egész országot, de főleg a magyar hadtörténelem munkálóit érdeklő tárgykörét kiragadom.

A költségvetés fontos kérdés, de nem tartozik az általánosan kutattott területekhez. Országunk és nemzetgazdaságunk részére mégis értékeket, igen nagyösszegű értékeket tudunk megmenteni, ha bebizonyítjuk a meglévő anyagok alapján, hogy pl. 1945 előtti fizetési kötelezettségeinknek eleget tettünk. Nyugatra hurcolt javainkra be tudjuk bizonyítani jogigényüket, amelyet nemfizetés címén visszatartanak. Számos más példával lehetne megmutatni, mint segítheti a Levéltár országunk mindennapos érdekeit.

A történettudomány munkálój ma még ismeretlen történelmi eseményeket tárhatnak fel az 1918—1919. évek anyaga alapján. A munkásmozgalom értékes és fontos dokumentumai látnak majd napvilágot, amelyeket ma még a Hadügyminisztérium csomói rejtegetnek.

A magasabb parancsnokságok közül mindenekelőtt a Vörös Hadsereg Parancsnokság (1919) levéltárát kell említeni.¹¹ A mintegy 20 rendezett és iratjegyzékkel ellátott csomó a magyar hadtörténelem legszebb lapjainak eseményeit őrzi. A Magyar Tanácsköztársaság kutatójának és ismerőjének nélkülözhetetlen forrásanyaga. Ma már egyre gyakrabban jelennek meg a Tanácsköztársaság eseményeit megőrkítő kisebb-nagyobb cikkek, tanulmányok, mégis az a tapasztalat, hogy nem kutatják eléggé e kor hiteles és mindennél fontosabb dokumentumait.

Nem mondható el ugyanez az első világháború magasabb parancsnokságainak levéltári anyagáról. Ez az anyag is rendezett, kutatható és a multban éppen eléggé feldolgozták. Ennek ellenére még ma is olyan kiaknázatlan értéket képvisel, amelyet kár parlagon hevertetni. A ma-

¹¹ A Magyar Tanácsköztársaság katonai eseményeire a Vörös Hadsereg Parancsnokság levéltárán kívül megtaláljuk még a Hadügyi Népbiztosság és számos alakulat levéltári anyagát is.

gyar katonai helyzete az első világháborúban, a forradalmi mozgalom terjedése a katonák között, de a háború hadművészetének feldolgozása is a marxizmus-leninizmus alapján, ezideig még ismeretlen.

Mennyiségileg nem nagy, de értékben és a kutatók érdeklődése szempontjából jelentős helyet foglal el a Vezérkari Főnökség (1919—1944) levéltára. A mintegy 208 csomónyi anyag évek és ügyosztályok, ezen belül iktatószámok szerint rendezett. A kutatók munkájának megkönnyítésére a folyó évben elkészült a részletes tárgyismertetés. Csak ennek átlapozása is komoly forrásanyagra hívja fel a figyelmet, amely kiegészíti a Honvédelmi Minisztérium fontos levéltári forrásanyagát. A Horthy-kor diplomáciai, külpolitikai eseményeit kutató történésznek, valamint az elvi katonai kérdésekkel foglalkozó hadtörténésznek nélkülözhetetlen segítség.

Szinte különleges helyet foglal el Levéltárunkban a General Kommandó levéltára. Különleges helyet biztosít már számára az is, hogy méreteiben egyik anyagunkhoz sem hasonlítható: közel 11.000 csomó és több mint 3000 segédkönyvből áll. Fehér folt levéltárunk területén az iratoknak ezen hatalmas mennyisége.

Kétségtelen, hogy katonai hatóságok levéltáráról lévén szó, tanulmányozása is elsősorban a hadtörténetirőt érdekli. Az 1740 óta lefolyt háborúk problémáinak kutatására, — természetesen magyar vonatkozásban, — hatalmas forrást biztosít. Hadfelszerelés, parancsnoklási viszonyok, toborzás, várak helyzetére, berendezésére vonatkozó adatok, stb. értékes tárházat találjuk meg a General Kommandó levéltárában. Az általános magyar történelem kutatója is értéket, két évszázad magyar történelmének fontos dokumentumait találja. A kor közállapotainak, egészségi, kereskedelmi viszonyainak tanulmányozására, a jobbágyság ellenállására az adóbehajtás során, és ezeknek karhatalommal való letörésére, számos feltáratlan adat található.¹²

Levéltárunk tagolódása alapján a harmadik csoportba tartoznak a katonai parancsnokságok levéltárai. Ismertetésük, akárcsak vázlatosan is, lehetetlen. Időben hozzávetőlegesen a századforduló és 1944 között keletkeztek. Megtaláljuk itt az első világháborúban résztvevő magyar alakulatok iratainak közel 3000 csomóját. Egy év kemény és megfeszített munkájának eredményeként ma valamennyi parancsnokság anyaga kutatható. A hatalmas termet betöltő iratmennyiség megmozgatása után már rendben fekszenek a hadsereg, hadtest, hadosztály és kisebb egységek levéltárai.

Íde tartozik még a Nemesi Testőrség (1760—1850), és a Királyi Testőrség (1867—1918) rendezett levéltára.

A magyar történelem számos eseményére a bírósági levéltárak nyújtanak forrásanyagot. Kiemelkedő történelmi személyek életére és tevé-

¹² Lásd erre vonatkozóan: Levéltári Közlemények 1937. László József: Az 1740-ben felállított Főhadparancsnokság.

kenységére, különösen a forradalmi idők nagy embereire itt is megtaláljuk a szükséges iratokat.

Ezideig eléggé elhanyagolt, — érthető okokból — kevésbé kutatott és ismeretlen forrásanyagra, a Hadtörténelmi Intézet Levéltárában elfekvő katonai bírósági levéltárakra hívjuk fel a figyelmet. Mintegy 26 bíróság 1646 csomóját tartjuk nyilván. Kiemelkedő helyet azonban csak a Bach- és abszolút-kori bírósági anyagok — ezek ma már rendezettek — és a Szegedi Haditörvényszék (1870—1944) levéltára foglal el.

Most folyik a Szegedi Haditörvényszék 1320 csomójának teljes rendezése. Egyes kutatások már folytak benne és ezek mutatták meg, hogy milyen értéket képvisel. A munkásmozgalom számos és jelentős dokumentuma, a szocializmus ügyéért folytatott harc bontakozik ki a ma még feltáratlan iratokból. Híven tükrözik a magyar katona helyzetét a Horthy-hadseregben az eddig feldolgozott és közzétett dokumentumok. Vérlázító önkényeskedés és az egyszerű katonák becsületének, egész emberi mivoltának sárbatiprása: ez az, amit a Szegedi Haditörvényszék szép számú iratai bizonyítanak. A rendezés során most látott napvilágot Achim András¹³ meggyilkolásával kapcsolatos periratok csomója. E probléma további feldolgozását és tisztázását teszi lehetővé az előkerült anyag.

A gondos és kielégítő ütemben folyó rendezési munka 1955 májusára meghozza gyümölcsét. A rendezett anyag hozzá fog járulni az általános magyar történelem és a Horthy-korszak hadseregével kapcsolatos kérdések feldolgozásához is.

Kevésbé értékesek, hiányosak a katonai intézetek, iskolák, intézmények, hatóságok levéltárai. Említésreméltó a Ludovika Akadémia és néhány kiképző iskola begyűjtött anyaga.

Több figyelmet érdemel a gyűjtemények és családi levéltárak csoportja. Ennek 379 csomójában találjuk mindenekelőtt a kisebb török és kuruckori gyűjteményt, Hadik András családi levéltárát. Ide tartozik az 1848—49. évi forradalom és szabadságharc anyaga is.

Török- és kuruc-kori gyűjteményünk; az összes családi levéltárak rendezett állapotban vannak.

Számos, eddig még fel nem használt és közzé nem tett érték itt rejtőzik. Kiadatlan Zrínyi-levél, Buda 1686-ban történt visszafoglalásának részletes és korabeli hadműveleti naplója a magyar történelem kiemelkedő forrása. Másfél évszázaddal későbbi keletű Vasvári Pálnak, az 1848-as forradalom és szabadságharc kiemelkedő alakjának ma még csak kéziratban meglévő Zrínyi-tanulmánya. A 16—19. század kutatója ezekben is találhat sok érdekes adatot.

¹³ Achim András, a Független Szocialista Parasztpárt megalapítója. A párt földmunkásokat, szegényparasztokat, kisgazdákat egyesített. Demokratikus nemzeti követeléseket tartalmazó programmal lépett fel. A kormány a pártot és Achimot a legélesebben üldözte, a hajszában megsemmisítették képviselői mandátumát. 1911-ben politikai ellenfelei meggyilkolták.

Az 1848—49. évi forradalom és szabadságharc iratanyaga sokkal nagyobb figyelmet érdemel, mint amennyit eddig fordítottak rá, mert egész levéltárunk egyik legértékesebb része. Az anyag 86 százaléka gyűjtemény jellegű. Igen sokszor rendezték, vagy próbálták rendezni, de használható rendbe még sohasem szedték. Az eddigi „rendezettség“ a kutató számára semmitmondó, levéltári szempontból pedig elfogadhatatlan volt. (A régi rendben 146 csomóból 37 „vegyes“ felirat alatt szerepelt!) Jelenleg folyik az anyag teljes feldolgozása. Az iratok túlnyomó többsége a Kriegsarchivból származik, más részük vásárlás útján került levéltárunkba. A sok rendezés során általában tárgyi csoportok alakultak ki, ezen belül időrendi alapon feküdtek az iratok; a bécsi Kriegsarchiv is így rendezte őket. A jelenlegi feldolgozásnál mindezt figyelembe vettük és jövőbeni kutathatóságának alapját az anyag teljes regesztázása¹⁴ fogja megadni. Valamennyi iratról külön kardon készül, amelyet elkészülte után a legfontosabb tárgyi csoportok alapján rendszerezünk. Így kerülnek együvé az egyes alakulatokra, az egyes kiemelkedő személyekre, különböző hadműveletekre vonatkozó iratok. Természetesen minden lehetséges tárgykör meghatározásának nem tudunk eleget tenni. Ezért készül mutató, amelyben különböző szempontok figyelembevételével széleskörű tárgyi csoportosítás szerepel. A rendszerezett kardonok vagy a mutató segítségével minden irányban lehet kutatást folytatni. Megszűnik végre az az állapot, hogy a kutatónak a teljes iratanyagot át kell néznie. Egyúttal lehetővé válik az iratok darabonkénti ellenőrzése is. E nagyigényű munkát megérdemli ez a levéltári anyag. Ha a sok irat közül csak az alábbiakat emeljük ki, nem kell tovább bizonyítanunk ezen iratok értékét.

Kiadatlan, eddig közzé nem tett Kossuth-levelek, amelyekben Kossuth kifejti taktikai nézeteit; Komárom várának körülrészével és ostromával kapcsolatos osztrák hadműveleti iratok, stb. De nemcsak egyes, különösen érdekes és nagyértékű dokumentumokat lelhetünk, hanem az 1848—49-es szabadságharc eddig kevésbé ismert történelmi eseményeire, problémáira is találhatunk gazdag anyagot, így a hadtápra, hadseregszervezésre, a katonai szabályzatokra, szabadsapatok szervezésére, stb.

Nem lenne teljes a levéltári anyag ismertetésének képe, ha a kéziratok, újságok és nyomtatványok csoportjáról nem történnék említés. Itt találjuk az első világháborúra vonatkozó igen nagyszámú tanulmányt, kiadott vagy kiadatlan könyvek kéziratait.

E rövid tanulmány természetesen nem tart igényt arra, hogy a Hadtörténelmi Intézet Levéltárának minden munkaterületét és anyagát részletesen megmutassa. De szükséges volt, hogy ismeretessé váljék: milyen

¹⁴ Regesta (latin) = lajstrom, sorjegyzék. Regesztának nevezzük az iratról készült rövid tartalmi kivonatot, amelyen feltüntetjük még a szükséges levéltári jelzeteket is.

fontos katonai szervek levéltárait őrizzük, milyen kutatási lehetőségekkel számolhat a kutató. A Levéltár jelenlegi állapotának nagy vonalakban megrajzolt képe hozzásegít ehhez. Ha össze akarjuk foglalni az eddigieket, akkor megállapíthatjuk, hogy a General Kommandot kivéve — amely a technikai adottságok hiánya miatt feldolgozatlan¹⁵ — többi levéltári anyagunk kutatható állapotban van. Elősegítette a fejlődést és a Levéltár rendezettségében döntő változást hozott, hogy ez év folyamán az első világháborúra vonatkozó teljes anyag és a Hadügy-, illetve a Honvédelmi Minisztérium levéltárának rendezése befejeződött.

Természetesen egy levéltár értékét és használhatóságát nemcsak az anyag rendezettsége dönti el. Önmagában ez még nem biztosítja, hogy a kutató megtalálja és hozzájut a keresett forráshoz. Ehhez szükséges azon levéltári segédeszközök elkészítése, amelyek a levéltárost és a kutatót egyaránt segítik munkájában. Eddigi eredményeink között kell elkönyvelni azt, hogy a munkatársak ma már jól ismerik Levéltárunk anyagát, igen sok esetben mély és sokoldalú segítséget nyújtanak a forrásanyagban járatlan kutatóknak. Belső használatra készült segédeszközzeink — az anyagok pontos raktári helyét feltüntető jegyzékek — biztosítják, hogy lehetőleg gyorsan és zökkenőmentesen történjék a kutatók kiszolgálása.

A levéltári alaplétár a levéltáros segédeszköze. Amíg azonban sokoldalú és részletes ismertetések, útmutatók nem látnak napvilágot, a kutatók érdekeit is szolgálja ez a segédlet. A folyó év során befejezést nyert elkészítésük és ma minden levéltári állagunkról pontos alaplétár nyújt felvilágosítást. Kiadásuk ezideig nem történt meg, amit több tisztázatlan — a katonai levéltárak sajátosságaiból adódó probléma, a Levéltár belső felépítésének tisztázatlansága és egyéb okok hátráltattak. A jövő év feladatai közt feltétlenül helyet kell kapnia a levéltári alaplétárak — vagy legalább egy részük — nyilvánosságra hozatalának.

Az eddigi fejtegetésből az is kiderül, hogy a folyó év feladatainak homlokterében a rendezés és alapvető fontosságú segédeszközök elkészítése állott. Ha azonban a sokoldalú levéltári munka más területéről kell felvilágosítást nyújtani, akkor nem adhatunk ily biztató képet. Létszámviszonyaink mellett eredményt elérni — a Levéltár jelenlegi állapotát figyelembevéve — csak úgy lehet, ha a legdöntőbb munkákra összpontosítjuk a teljes erőt. Ennek ellenére más területeken is születtek nem jelentéktelen sikerek. Így például számos tiszt klubban megrendezett kiállításához biztosítottuk a szükséges dokumentumokat. Hozzájárultunk ahhoz, ha szerényebb eszközökkel is, hogy Néphadseregünk tagjainak történelmi tudása gyarapodjék.

Népi demokráciánkban megnőtt a levéltárak jelentősége, kibővült feladatkörük. A történelmi értéken túl, a mindennapi élet szolgálatába

¹⁵ A tervek szerint ez az anyag is 1955 nyarára kutatható lesz.

kell és lehet állítani a levéltárat. Az említett néhány példa ezt szemléltetően bizonyítja. Ebből a szempontból pedig még kiaknázatlan a Hadtörténelmi Intézet Levéltára.

A Levéltár állapotáról és munkájáról adott rövid ismertetésünk befejezéseként nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy Néphadseregünk tagjaihoz szóljunk. A Levéltár nemcsak a történettudomány országosan ismert munkásainak nyújt segítséget hanem ezt kívánja nyújtani a hadsereg nevelőinek, tiszti klubok munkatársainak is. Megoldható és a hadsereg harckészültségét elősegítő kérésekkel keressenek fel bennünket és mi azokat támogatni fogjuk. A magyar történettudomány és a Levéltár dolgozói csak egyet kérnek viszonzásul: segítsenek felkutatni és levéltárunkba beszállítani a ma még ismeretlen helyeken rejtőző, régebbi korokra vonatkozó írásos hadtörténelmi emlékeinket, mert a háború vihara szétszórta történelmi és nemzetgazdasági értéket jelentő irattáraink tömegét.

A Levéltár munkatársai a múlt és folyó év során nagy utat tettek meg. A jövő év és az azt követő évek újabb komoly feladatok elé állítanak bennünket. A levéltári munka szebb, de egyre nehezebb útját kell követnünk; szakszerűbb és nagyobb tudást igénylő feladatokat kell végrehajtanunk. Ez csak úgy lehetséges, ha a belső munkatársak törekvését és munkáját őszintén segíti a történelem- és hadtörténetírás minden művelője.